

GLAS UČENIKA KAO ZALOG KVALITETNE ŠKOLE:

*razmišljanja učenika odabranih škola
iz Portugala, Sjeverne Makedonije i Hrvatske
o aktivnom sudjelovanju, odnosima
i nastavi za vrijeme COVID-19 krize*

Sufinancirano sredstvima
programa Europske unije
Erasmus+

GLAS UČENIKA KAO ZALOG KVALITETNE ŠKOLE:

**razmišljanja učenika odabralih škola
iz Portugala, Sjeverne Makedonije i Hrvatske
o aktivnom sudjelovanju, odnosima
i nastavi za vrijeme COVID-19 krize**

NASLOV

GLAS UČENIKA KAO ZALOG KVALITETNE ŠKOLE – razmišljanja učenika odabranih škola iz Portugala, Sjeverne Makedonije i Hrvatske o aktivnom sudjelovanju, odnosima i nastavi za vrijeme COVID-19 krize

IZDAVAČ

Forum za slobodu odgoja,
Đorđićeva 8,
10 000 Zagreb

ZA IZDAVAČA

Eli Pijaca Plavšić

AUTORI

dr. sc. Nikola Baketa
dr. sc. Marko Kovačić

UREDNICA

Višnja Pavlović

LEKTORICA

Marina Brkić

GRAFIČKI DIZAJN

ACT Printlab d.o.o.

PROJEKT

„Pokreni promjenu – poticanje mladih na promjene putem interkulturnog obrazovanja i volontiranja“,

Program ERASMUS+ Ključna aktivnost 3: Podrška reformi politike – Socijalna uključenost u području obrazovanja, osposobljavanja i mladih

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Potpis Evropske komisije proizvodnji ove publikacije ne predstavlja potporu sadržaju koji odražava samo stavove autora i Komisija ne može biti odgovorna za uporabu sadržanih informacija.

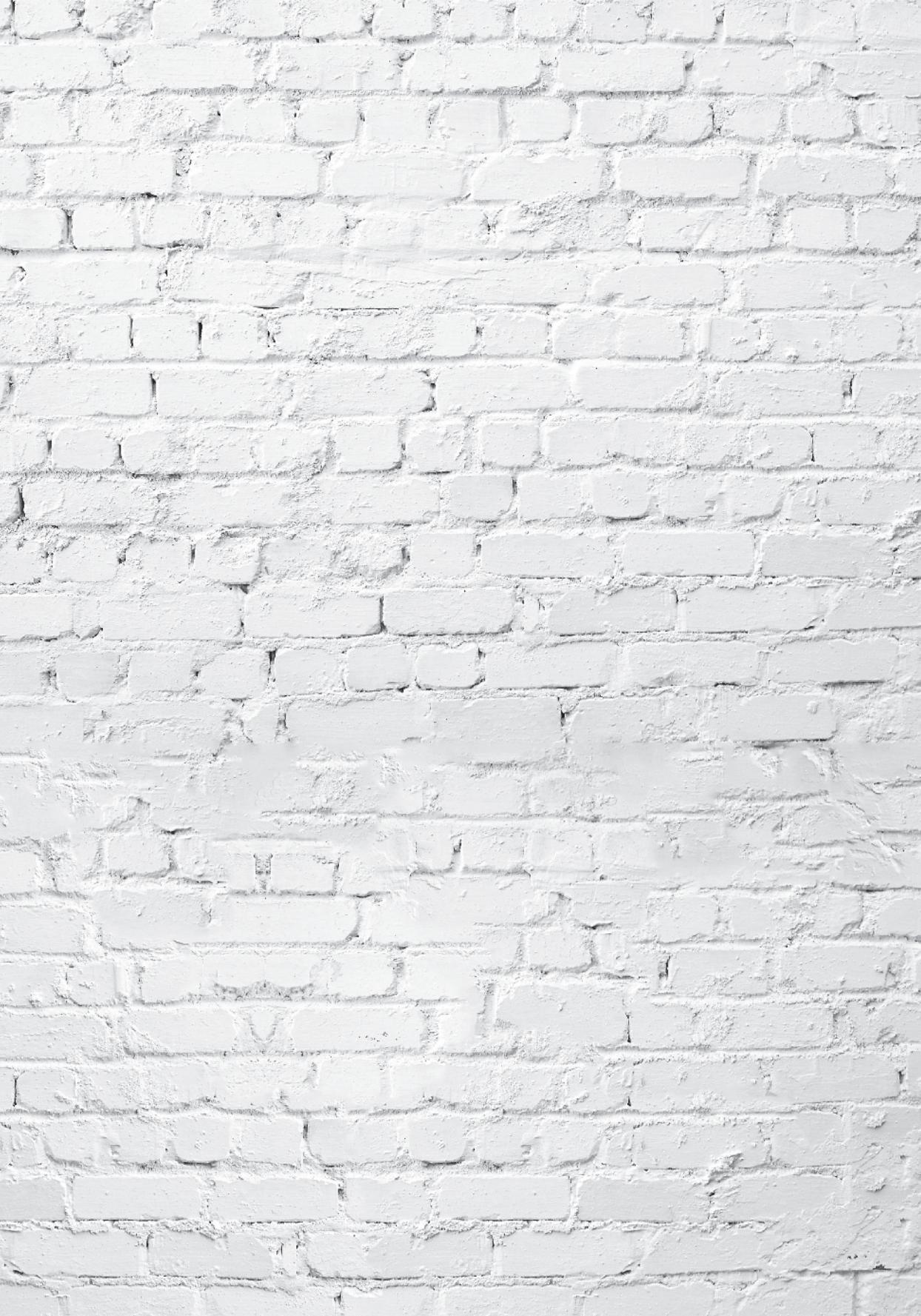
VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA UDRUGE

Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Foruma za slobodu odgoja i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

SADRŽAJ

O PROJEKTU	2
O AUTORIMA	4
UVOD	5
KRATKI TEORIJSKI OSVRT	6
ISTRAŽIVAČKA DIONICA	9
UČENIČKI GLAS I POTENCIJAL ZA PROMJENU	12
ŠKOLSKA KLIMA I PRIHVАĆANJE RAZLIČITOSTI	16
KORONAVIRUS I ISKUSTVA UČENIKA	21
ZAKLJUČAK I PREPORUKE	23
POPIS LITERATURE	28

O PROJEKTU

Kako probuditi, podržati i osnažiti glas djece i mladih danas, glavna je tema trogodišnjeg međunarodnog projekta „Pokreni promjenu!“ koji se provodi u partnerstvu s organizacijama i školama iz Hrvatske, Portugala i Sjeverne Makedonije.

Svrha projekta je osnažiti škole, učitelje i roditelje da podrže i uvaže glas učenika i njihovo aktivno sudjelovanje u životu škole i lokalne zajednice u trima zemljama. Ono što se posebno naglašava projektom je da se aktivnim sudjelovanjem djece transformiraju odnosi moći između djece i odraslih: umjesto hijerarhijskog modela moći u kojem odrasli imaju svu moć, sudjelovanje se zalaže za suradničke odnose moći koji se temelje na dijalogu, pregovaranju i suradnji između djece i odraslih.

Jedna od ključnih aktivnosti projekta je provedba kvalitativnog istraživanja u kojem se putem fokus grupe ispituje učenike o tome kako vide svoje škole kao okružje gdje mogu aktivno sudjelovati i poticati promjene koje žele te koje su mogućnosti veće inkluzije i interkulturnosti u školskim zajednicama.

Pred vama se nalazi komparativni izvještaj u kojem autori na informativan i sadržajan način predstavljaju i analiziraju glas učenika 15 škola iz triju zemalja te nastavno daju važne preporuke koje će se putem različitih zagovaračkih aktivnosti prenijeti do donositelja odluka u obrazovnim politikama.

Cilj ove publikacije, kao i ostalih aktivnosti na projektu, je omogućiti da glas učenika bude važniji, utjecajniji i češći čimbenik kod donošenja odluka koje se direktno tiču učenika.

Posebnu važnost ovog istraživanja vidimo u činjenici da se s učenicima razgovaralo tijekom 2020. godine, kada su sve tri zemlje doživjeli nagle promjene u obrazovanju uslijed COVID_19 krize. Glas učenika, odnosno njihovu perspektivu o ovim promjenama, smatramo iznimno važnom jer omogućuje promišljanje o tome koje promjene se mogu provesti kako bi se postigla veća kvaliteta nastavnog procesa i dobrobit učenika u izazovima trenutnih događanja.

Partneri na projektu „Pokreni promjenu!“:

- Forum za slobodu odgoja, Hrvatska
- Osnovna škola Ivana Meštrovića, Zagreb, Hrvatska
- INOVA+ INNOVATION SERVICES, Portugal
- José Estêvão Cluster School, Portugal
- Macedonian Civic Education Center, Sjeverna Makedonija
- State Municipal School „Nikola Karev“ – Strumica, Sjeverna Makedonija
- Mreža centara obrazovnih politika (NEPC), Hrvatska
- SIRIUS Policy Network on Migrant Education, Belgija

Više o projektu i projektnim aktivnostima možete pronaći na www.startthechange.net

O AUTORIMA

dr.sc. Nikola Baketa je poslijedoktorand u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu gdje se bavi proučavanjem obrazovne politike i mlađih, posebice građanskog odgoja i obrazovanja, promjenom politika i politikama visokog obrazovanja.

S doktoratom i magisterijem iz javnih politika sa zagrebačkog Fakulteta političkih znanosti te magisterijem

iz političke znanosti sa Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti, Nikola Baketa aktivran je u brojnim udrugama, inicijativama, savjetodavnim i stručnim tijelima vezanim za obrazovanje i mlade na nacionalnoj razini, a član je i Programskog vijeća HRT-a. Kao vanjski suradnik predaje na Fakultetu političkih znanosti i na Filozofskom fakultetu u Rijeci.

dr. sc. Marko Kovačić politički je sociolog zaposlen u Institutu za društvena istraživanja gdje se bavi proučavanjem mlađih. Suosnivač je i nastavnik u zvanju predavača na prvom akademском studiju o mlađima u Hrvatskoj koji se izvodi na Sveučilištu u Rijeci. Nacionalni je korespondent za politike za mlađe pri Vijeću Europe i Europskoj komisiji te Youth Wiki

nacionalni korespondent za Europsku komisiju. U zadnjih osam godina sudjeluje u gotovo svim *policy* procesima vezanima za mlađe na razini Hrvatske, EU-a i Vijeća Europe. Doktorirao je javne politike na Sveučilištu u Ljubljani, magistrirao političku znanost na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti, a javne politike magistrirao na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, gdje je i diplomirao. Bio je gostujući istraživač na sveučilištu Pompeu Fabra u Barceloni.

UVOD

Zašto je učenički glas, tj. učenička participacija važna? Je li ona vrijednost sama po sebi ili je instrumentalnog karaktera? U koje (i čije) ime se trebamo i trebamo li se uopće zalogati za učenički glas? Do koje mjere? Naposljetku, koji su sve faktori koji utječu na kvalitetno poticajno okružje za učeničku participaciju?

Pomicanje fokusa s opisa i analize sustava obrazovanja, kurikuluma i učitelja na pristup u kojem dominira koncentracija na učenike i njihov glas, u posljednje je vrijeme dominantna paradigma u različitim vrstama obrazovnih istraživanja (Flutter i Rudduck, 2004).

Jedan od razloga tomu, kako tvrde Robinson i Taylor (2007), sve je veća svijest među različitim akterima o konceptu prava djece koji je kodificiran u UN-ovoј konvenciji o pravima djeteta. **Učenički glas tako postaje nezaobilazna (deklarirana) norma suvremenog obrazovanja.**

Pritom valja imati na umu da neoliberalni pristup obrazovanju, koji uglavnom perpetuiraju politike i imperativi izvrsnosti, performanse, unificirani testovi i fokus na zapošljivost, odnosno šire – stavljanje obrazovanja u službu tržišta rada – i dalje dominira kao mainstream diskurs u većini zemalja svijeta (Ball, 2016; Connell, 2013; Torres, 2008). Postavimo li, uvjetno rečeno, te dvije paradigme na suprotne polove, postaje važno kritički propitkivati na koji se način različiti sustavi odnose prema neoliberalnim imperativima te u kojoj se mjeri, podržavajući ili se distancirajući od istih, aktivno zalažu za stvaranje poticajnog okružja za aktivnu učeničku participaciju.

KRATKI TEORIJSKI OSVRT

Na samom početku valja demistificirati ideju učeničkog glasa koja u svojoj suštini nije nova, budući da ideju o važnosti učeničkog mišljenja o nastavi nalazimo u zapisima o nastavi s kraja 19. stoljeća (Rudduck, 2006: 131). Međutim, neovisno o činjenici da ovo nije nova ideja, ona je i dalje aktualna budući da ostvarenje tog tzv. mosta između pedagoškog cilja i individualnog pristupa učenicima i dalje nije standard niti na makro niti na mikro razini školskog sustava (Forum, 2001).

Učenički glas može biti vrijednost sama po sebi ili je na njega moguće gledati instrumentalno.

Ako je učenički glas vrijednost sama po sebi, onda se polazi od pravaškog pristupa gdje se odluke o nekome ne mogu donositi bez njegovog sudjelovanja. S druge strane, na učenički glas možemo gledati i instrumentalno, kao mehanizam poticanja participacije u zajednici te naposljetku i emancipacije učenika. Ovakav pragmatični pristup argumentira se i proklamiranim ulogom škole – pripremiti djecu i mlade za aktivni doprinos u društvu i na tržištu rada.

Kojim se god pristupom vodili, **bitno je stvaranje poticajnog okružja za razvoja glasa učenika kreirati na kvalitetan način.**

Za potrebe ovog teksta, predstavljamo konceptualizaciju učeničkog glasa prema Robinson i Tayloru (2007: 8) koja objašnjava glas učenika kroz četiri dimenzije:

KOMUNIKACIJA KAO DIJALOG

U prvom redu glas učenika počiva na konceptu komunikacije kao dijaloga. Pretpostavka ovakvog modela je napuštanje ideje da je komunikacija puko prenošenje poruka, odnosno ideja da je cilj komunikacije generiranje novog značenja. Takva misija komunikacije ima potencijal za međusobno razumijevanje učenika i učitelja, pa samim time i veći potencijal za promjenu. Učenici se tijekom ovakvog djelovanja osjećaju osnaženi i motivirani za djelovanje budući da zajednički sudjeluju u procesima kreiranja i interpretacije stvarnosti koju žive i dijele s ostalim djelatnicima škole.

INKLUZIVNOST

Mnoge škole, kako tvrde autori (*ibid*), tvrde da slušaju učenički glas, no da bi on bio supstancialan treba biti poznato čiji se glas sluša. Da bi se čuo glas svakog (ili bar najveće većine učenika), a ne samo onih koji imaju kulturni kapital (Bourdieu, 1977), potrebno je stvoriti klimu u kojoj će učitelji na temelju osobnih biografija učenika stvoriti uvjete za učenje nastavnog sadržaja, odnosno na taj način povezati školu sa zajednicom (Giroux, 1999).

ODNOSI MOĆI SU ČESTO NEJEDNAKI I PROBLEMATIČNI

Učitelji su ti koji, za razliku od učenika, imaju moć, bilo s obzirom na znanje, poziciju ili autoritet. Međutim, umjesto da se te diskrepancije u moći petrificiraju, uloga učitelja trebala bi biti osnaživanje učenika da kritički propituju njihovu poziciju moći. Na taj način, koji razvija kritičko mišljenje, kako kaže Freire (1968), učenici postaju aktivni subjekti i kasnije mogu biti transformativna snaga društva.

TRANSFORMACIJA

Slušati učenički glas nije dovoljno, već je potrebno djelovati na način da učenici imaju mogućnost modifcirati školske prakse i politike. Upravo je bihevioralna komponenta, u kojoj su učenici sukreatori vlastite realnosti, bitna za njihovo daljnje djelovanje u društvu i politici te je stoga ova funkcija učeničkog glasa jedna od krucijalnih.

Prikaz konceptualizacije učeničkog glasa prema Robinson i Taylor (2007: 8)

Kao što je vidljivo iz ove konceptualizacije, osnaživanje učenika da participiraju i imaju svoje mišljenje, koje će biti poslušano, nije jednostavno te se isto sastoji od stvaranje poticajnog okružja.

Drugim riječima, osnovati vijeće učenika ili sporadično pitati učenike kako im je u školi neće rezultirati željenim ishodom – emancipiranim, osnaženim i kompetentnim građanima koji imaju pravo (su)odlučivati o vlastitoj realnosti.

Kako bismo razumjeli na koji način učenici razmišljaju o različitim konceptima vlastitog sudjelovanja, odlučili smo se za kvalitativan pristup istraživanju. Lako je glas učenika bio samo jedan od fokusa, sve tri teme koje slijede zajednički dočaravaju način na koji se učenici u svojim školama mogu ostvariti. Premda na prvi pogled neke od tema nemaju veze sa samom participacijom učenika (npr. izvedba nastave tijekom pandemije bolesti COVID-19), hipoteza ovog projekta, pa samim time i publikacije, je da učenici trebaju zajedno s ostalim djelatnicima škole kreirati okružje u kojem se nalaze. Shodno tome, u nastavku teksta donosimo prikaz nalaza empirijskog istraživanja koji će dati odgovor na pitanje u kojoj mjeri učenici mogu djelovati i djeluju u školskoj okolini.

ISTRAŽIVAČKA DIONICA

U sklopu istraživanja provedeno je 29 fokusnih grupa na kojima je sudjelovalo:

Sve fokusne grupe su provedene u periodu između 22. rujna i 12. studenog 2020. godine. Fokusnim grupama obuhvaćene su škole koje sudjeluju u projektu te su u svakoj od njih održane dvije fokusne grupe.

Škole u kojima je provedeno istraživanje: (www.startthechange.net):

SJEVERNA MAKEDONIJA

- Primary School Kuzman Josifovski – Pitu
- The Municipal Vocational School "Nikola Karev"
- The Vocational School "Braka Miladinovci"
- The Vocational School "Pero Nakov"
- Primary school "Braka Ramiz-Hamid"

HRVATSKA

- Osnovna škola Ivana Meštrovića
- Srednja škola Dugo Selo
- Komercijalna i trgovacka škola Bjelovar
- Škola za medicinske sestre Vrapče
- Upravna škola Zagreb

PORUGAL

- José Estevão School Cluster
- São Bernardo Elementary School
- Albergaria-a-Velha Secondary School
- Loureiro Elementary School
- EPROMAT VET School

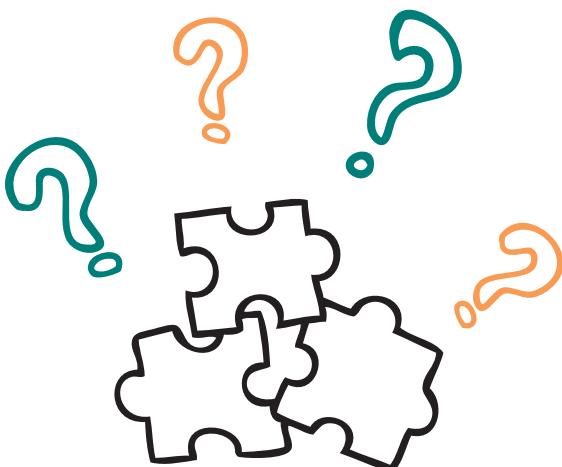
Za potrebe provedbe fokusnih grupa izrađen je protokol koji je usuglašen sa svim projektnim partnerima u periodu između veljače i rujna 2020. godine. Protokolom su definirane glavne teme koje su uključivale:

- **generalno zadovoljstvo školom,**
- **potrebe za promjenama u školi i mogućnostima za njihovo ostvarivanje,**
- **nejednakosti i isključivanje te**
- **volontiranje.**

Cilj istraživanje bio je dobiti učeničku perspektivu o njihovoj participaciji u različitim aktivnostima u okviru škole, responzivnosti škole na njihove potrebe te različitostima kojima su okruženi i mogućnostima inkluzije.

Slijedom provedenih fokusnih grupa izrađeni su nacionalni izvještaji koji sadrže osnovne informacije o provedbi, popis tema koje su se javile za vrijeme provedbe fokusne grupe, opis glavnih nalaza vezano uz svaku pojedinu temu (kako učenice i učenici razumiju tu temu, slažu li se o glavnim aspektima ili ne, koje primjere su dali i slično) te kratku osobnu impresiju osobe koja je provodila fokusnu grupu o grupnoj dinamici za vrijeme njezina trajanja.

Važno je napomenuti da je sam projekt počeo početkom 2020. godine kao i osmišljavanje protokola za provedbu fokusnih grupa te da nije bilo predviđeno adresiranje teme epidemije koronavirusa. Međutim, kako je to postao sastavni dio svakodnevnog života učenica i učenika te je znatno utjecalo na njihov doživljaj škole, ta tema se javljala inercijom tijekom provedbe fokusnih grupa.

UČENIČKI GLAS I POTENCIJAL ZA PROMJENU

Zastupljenost učeničkih interesa i uvažavanje njihovog mišljenja važno je kako bi oni prihvaćali školu kao dio svog identiteta i imali određeno vlasništvo nad odlukama i događanjima vezanim uz školu. Međutim, iz navoda učenika iz većine škola uključenih u istraživanje vidljivo je da postoje **određeni izazovi** u ovom segmentu.

U prvom redu to je **responzivnost stručnog i nastavnog osoblja na učeničke inicijative** oko rješavanja pojedinih izazova. Zatim, a dijelom i vezano uz prvi segment, **motivacija učenika za poduzimanje koraka** kojima bi odgovarali na određene probleme u školi ili unaprijedili pojedine segmente. U konačnici, to je i **sama upoznatost s procedurama i mogućnostima koje stoje učenicima na raspolaganju**.

Stanje stvari upućuje na to da učenici, kada su u pitanju njihove inicijative i ideje, često ne nailaze na kvalitetan odgovor i reakciju od učitelja i stručnog osoblja. Tako su učenici navodili da često znaju naći na:

- **zatvorena vrata,**
- **njihovi prigovori, ili se banaliziraju,**
- **ili ih se posluša, ali kasnije ne primijete da se nešto poduzelo kako bi se ti prigovori riješili.**

Isto tako, ističe se da je rješavanje takvih prigovora vremenski dugotrajno ili su nadležne osobe često zauzete drugim poslovima. Učenici uglavnom smatraju da mogu vrlo malo toga promijeniti u školi te da postoje zadana pravila koja je teško mijenjati iz njihove pozicije.

Rijetki su bili slučajevi u kojima su učenici isticali stvarni angažman nadležnih vezano uz rješavanje njihovih problema i mogućnosti da im se otvoreno obrate po tom pitanju. Ovakav odnos stručnog i nastavnog osoblja, prema riječima učenika, **izaziva uznemirenost te dovodi u pitanje njihov budući angažman** oko rješavanja pojedinih problema s kojima se suočavaju u školi. Tako dio učenika pokazuje želju za poduzimanjem konkretnijih koraka kako bi se promjenilo stanje stvari vezano uz pojedine probleme u školi, ali je dojam da često nisu sigurni da mogu nešto promjeniti te to utječe na njihovu motivaciju i angažman.

U pojedinim školama su učenici kao razlog manjka interesa za poduzimanjem konkretnih koraka navodili i primjere prethodnih generacija koje su se angažirale oko promjene određenih segmenata te nisu našli na adekvatan odgovor školskog osoblja. Dio njih školu vidi kao tranzicijsku fazu i nisu voljni poduzimati promjene kako bi omogućili promjene za generacije koje dolaze iza njih.

Kad i postoji određena motivacija i učenici raspravljaju o potencijalnim rješenjima, dojam je da često nisu svjesni svojih prava i mogućnosti kroz koje bi ostvarili tu promjenu.

U pojedinim školama, učenici spominju:

- da imaju interni pravilnik od 500 stranica koji dobiju na počeku godine, što im je nepraktično, a smatraju da se pravila ionako donose na licu mesta što je konfuzno.
- Pojedini učenici ističu da nisu uopće informirani o tome kome se obratiti ako postoji neki problem: **...nikad nismo dobili informaciju s kim da razgovaramo kad imamo problem.** (Portugal).
- Dio učenika nije upoznat s postojanjem učeničkih predstavnika u školi ili njihovom ulogom.
- U nekim školama se Vijeće učenika ipak ističe kao jedina mogućnost utjecaja, ali se isto tako navodi da je ono ograničeno u svom djelovanju te učenici često ne vide svrhu tog tijela. Odnosno, kako ističu učenici: **...ono služi za prenošenje obavijesti.** (Croatia)
- Učenici većine škola potvrđuju da čak i kad se raspravlja o problemima i o tome koliko ih se čuje i kako bi mogli iznijeti svoje probleme, rijetko se spominju službeni predstavnici učenika (Vijeće učenika ili predsjednik razreda) kao tijela koja bi mogla pomoći učenicima u rješavanju problema.
- Primjer je i Parlament učenika u Sjevernoj Makedoniji koji je obavezan, a u samo jednoj fokusnoj grupi je spomenut kao tijelo na koje učenici mogu računati.

ŠKOLSKA KLIMA I PRIHVAĆANJE RAZLIČITOSTI

Učenici generalno školu smatraju sigurnim mjestom, ne osjećaju se ugroženo i diskriminirano. Tome svjedoče uglavnom pozitivni iskazi o školskoj atmosferi i odnosu među učenicima.

Uz to, kada govore o međuvršnjačkom nasilju, u većoj mjeri **iskazuju nepostojanje fizičkog nasilja** u školi, a ako su i bili svjedoci ovakvih događanja onda je to bilo izvan škole ili je u školi bilo zastupljeno tek sporadično. Ipak, u nešto većoj mjeri su iskazivali postojanje verbalnog nasilja u školi. Ovi slučajevi su najčešće bili istaknuti od strane učenika iz Portugala, sporadično među učenicima iz Sjeverne Makedonije, dok učenici iz Hrvatske rijetko ili uopće ne spominju prisutnost nasilja u školi.

*Nikad nisam svjedočila nečemu takvom.
U našem razredu nema nasilja, niti u drugim razredima. (Sjeverna Makedonija)*

*Prošle godine se dogodilo nasilje u našem razredu. Ne fizičko, nego verbalno.
(Sjeverna Makedonija)*

*Jedino što mi pada na pamet je
da ima ogovaranja. (Hrvatska)*

Tako učenici iz Hrvatske ističu nepostojanje diskriminacije, nasilja te se osjećaju prihvaćeno od strane drugih učenika. S druge strane, specifično za učenike iz Portugala je isticanje samoisključivanja pojedinih učenika zbog toga što se osjećaju drugačjima te izbjegavaju druženje s drugim učenicima kako bi izbjegli potencijalno verbalno ili fizičko nasilje. Kada je riječ o verbalnom nasilju, ono je uglavnom bilo prisutno u vidu vrijedanja i ismijavanja osobnih karakteristika ili problema pojedinih učenika (izgovor, obiteljska situacija, fizički invaliditet, odijevanje, nacionalnost, rasa).

U slučajevima postojanja takvih incidenata (stvarnih ili hipotetskih situacija) ispitanici su izjavljuvali spremnost na reakciju i adresiranje ovih problema nadležnim osobama u školi. Pri tome, smatraju kako bi trebali dati savjete i pokušati smiriti situaciju. Kada spominju nadležne osobe (učitelje, stručne službe), učenici iz Sjeverne Makedonije govore uglavnom u pozitivnom kontekstu po pitanju njihove reakcije na verbalno nasilje, dok učenici iz Portugala uglavnom navode izostanak reakcije.

Kao razloge za postojanje konflikta iskazuju manjak informacija uključenih strana što je u kontekstu fokusne grupe otvaralo raspravu o različitostima kojima su okruženi.

When there are conflicts, they are usually a result of insufficient knowledge about one another. (North Macedonia)

Pri tome, **iskazuju empatiju i spremnost na druženje s osobama koje su drugačije**. Ovo ukazuje na to da postoji znatan potencijal za rad s učenicima po pitanju međuvršnjačkog nasilja te da su skloni uključivanju drugih i drugačijih, kao i spremnost na reakciju ako primijete diskriminatorna i/ili nasilna ponašanja. Naravno, u tom kontekstu potrebno je ponuditi im vještine upravljanja konfliktima te podršku od strane stručnih službi i učitelja.

Iako su učenici iz Hrvatske uglavnom navodili nepostojanje diskriminacije među učenicima, treba istaknuti kako su učenici u većini škola primijetili **rodnu diskriminaciju od strane učitelja**. Naime, u većem ili manjem opsegu se ova tema otvorila u svim školama u kojima su provedene fokusne grupe. Shodno tome, učenice i učenici smatraju takav tretman nepoštenim i zastarjelim. U tom kontekstu, ovakav odnos prema učenicima ima potencijalno dugoročne posljedice petrificiranja rodnih razlika na način da se djevojke osjećaju obespravljenе. Učenici su posebno isticali razlike u tretmanu djevojaka i mladića po pitanju pravila oblaženja u školi. Odnosno, ta pravila se puno striktnije primjenjuju kad su u pitanju djevojke, dok se mladićima češće dopuštaju iznimke. Osim tog aspekta, iskristalizirao se i odnos za vrijeme nastave te pojedini učenici primjećuju da dio učitelja radi razliku na temelju stereotipa o kognitivnim mogućnostima dječaka i djevojčica. Takvim potezima učitelji šalju poruku da je ravnopravnost u školi uglavnom deklarativna.

Profesori definitivno misle da cure ne mogu obaviti isti posao kao dječaci pa im više pomažu. (Hrvatska)

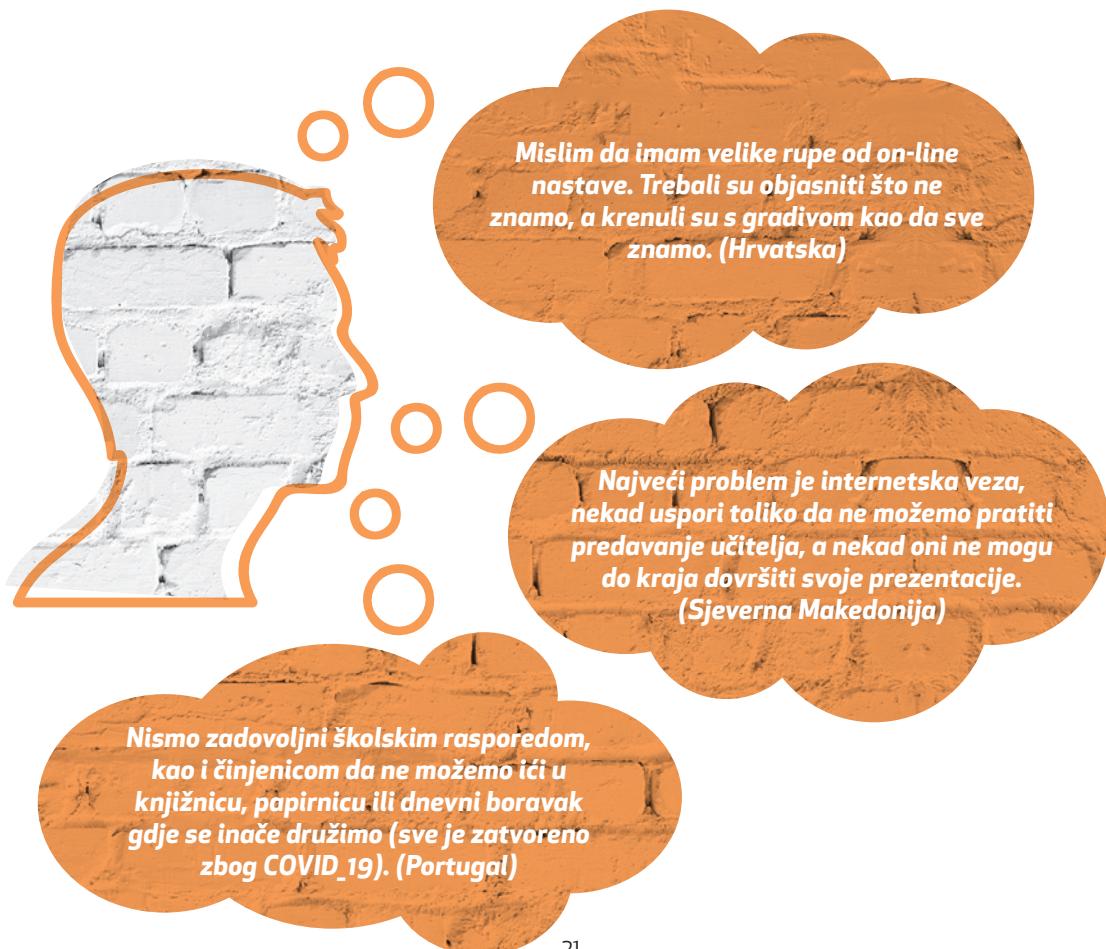
Pravila za nas nisu toliko stroga kao kod djevojaka. (Hrvatska)

Pravila su fleksibilnija ako momci dođu u kratkim hlačama, tj. veća je šansa da profesori na to neće reagirati nego kad djevojke dođu u tajicama ili majici s naramenicama. (Hrvatska)

KORONAVIRUS I ISKUSTVA UČENIKA

Pandemija koronavirusa te njezin utjecaj na organizaciju nastave je ostavila traga na učenicama i učenicima. Tome u prilog ide to što tijekom fokusnih grupa nisu bili konkretno upitani o ovoj temi, ali se ona javljala u većini fokusnih grupa i u svim državama. Moguće je izdvojiti nekoliko važnih aspekata ovog utjecaja te su oni uglavnom okarakterizirani kao negativni od strane učenika.

U prvom redu to se odnosi na **on-line nastavu**. Tu su detektirani tehnički i sadržajni problemi. Među tehničkim poteškoćama se ističe stabilnost Internetske veze što, prema riječima učenika, utječe i na njihovu koncentraciju. S druge strane, po pitanju sadržaja ističu kako opada kvaliteta nastave, a da je učenje na ovaj način komplikirano i teško. U ponekim školama se ovakvu nastavu ističe kao tešku, opterećujuću i stresnu, a razloge toga često pronalaze u pristupu pojedinih učitelja.

Tako detektiraju da učitelji nisu svjesni opterećenja koje se stavlja na učenike pa ih često preopterete zadacima ili im postavljaju rokove koji nisu realni. Slično se odnosi i na izvannastavne aktivnosti. Za njih pojedini učenici tvrde da su ili ukinute ili je njihova provedba prebačena na on-line platforme te za takvu provedbu smatraju da ne funkcioniра.

Jedan od organizacijskih problema vezan je uz promjene u rasporedu nastave **u slučaju fizičke** provedbe. Tu se uglavnom ističe:

- manjak pauza za odmor između sati,
- prerano započinjanje nastave te posljedično
- prekasni završetak nastave.

Jedan odizazovaje i održavanje same klasične nastave (fizičke provedbe) uzpridržavanje epidemioloških mjera kao što je **nošenje maski i nemogućnost grupnog rada**. Spominju se i druge ograničavajuće okolnosti zbog trenutne situacije. Tako se ističe:

- nemogućnost korištenja zajedničkih prostora u školi,
- nemogućnost druženja izvan škole za vrijeme odmora,
- ograničavanje druženja s drugim razredima te
- provedbu projekata.

Sve ovo utječe na njihovo zadovoljstvo školom te socijalizaciju, a posljedično može utjecati i na njihov školski uspjeh.

U konačnici, velik dio učenika je izrazio želju za povratkom u normalni način provedbe nastave te su uglavnom optimistični po tom pitanju.

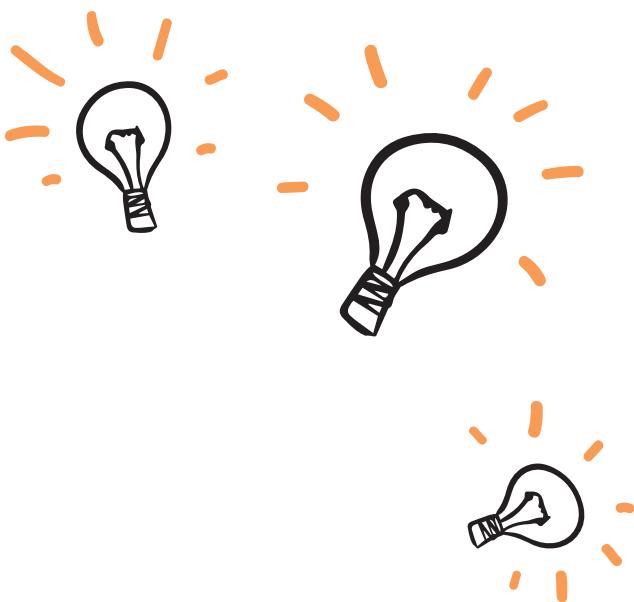

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Uloga učenika u školskom sustavu se mijenja. Od pukih recipijenata nastavnog sadržaja oni postaju sukreatori, ne samo obrazovnog sadržaja, već i školske klime. Ili bi trebali biti. Suvremena pedagoška literatura vrlo jasno navodi **brojne dobrobiti aktivnog sudjelovanja učenika u životu škole**, no kako bi se to ostvarilo nužno je nadići deklarativnu podršku učeničkom glasu i uložiti kvalitativne napore u stvaranje poticajne okoline za učeničku participaciju.

Suradnju između učenika i učitelja treba usmjeriti na kreiranje kvalitetnog komunikacijskog pristupa u kojem će svi učenici, neovisno o podrijetlu, moći kritički promišljati o vlastitoj realnosti i djelovati u smjeru promjene iste.

Uloga učitelja pritom ne smije biti samo transmisija znanja, već je nužno djelovanjem pokazati usklađenost s retorikom. **Drugim riječima, učenicima je potrebno demonstrirati da su priče o demokratičnosti, inkluziji i participaciji mnogo više od ispraznih idea.**

Istraživanje koje je provedeno u sklopu projekta ***Start the change – creating a generation of change makers through intercultural education and volunteering*** pokazuje da je za postizanje tih ciljeva potreban dodatan trud.

Iako mehanizmi učeničkog sudjelovanja postoje u svim promatranim školama, pitanje njihove efektivnosti je esencijalnije. Naime, učenici tvrde da iako škola nominalno želi čuti što oni misle, da je tu uglavnom riječ o konzultacijama koje ne urode plodom. **To je razlog njihove apatije.** Nepostojanje povjerenja da će se stvari promijeniti i manjak kvalitetne komunikacije u kojoj bi se učenicima objasnilo zašto se nešto ne može napraviti, ako oni to predlože, znači stvaranje poticajnog okružja za učenički glas.

Isto tako, ako se uistinu želi potaknuti učenike na sudjelovanje i izražavanje svoga mišljenja potrebno je dekonstruirati učeničku percepciju da se školske prakse i politike ne mogu mijenjati. Naime, učenici su obeshrabreni jer misle da je njihovo sudjelovanju uzaludno s obzirom na to da ne vide potencijal za promjenu.

Prevencija nasilnog ponašanja i bullyinga jedan je od odgojnih ciljeva svakog obrazovnog sustava. Međutim, dok se kreatori obrazovne politike i na nacionalnoj i na razini škole uglavnom fokusiraju na klasične moduse takvog ponašanja, učenici ističu da su ti napori izlišni budući da su rijetko prisutni. Naime, istraživanje je pokazalo da učenici nemaju predodžba da se vršnjačko nasilje događa, odnosno ako se događa ono je mnogo suptilnije nego što to školske i nacionalne politike navode.

Drugim riječima, nalazi istraživanja pokazuju da bi bilo uputno rafiniranje pristupiti procesu definiranja nasilnog ponašanja i *bullyinga* kako bi mehanizmi prevencije bili uspješniji. Primjerice, učenici prepoznaju da se verbalno nasilje odvija putem komunikacijskih kanala (*Whatsapp, Viber, Telegram*) izvan vremena trajanja škole, na što škole ne znaju reagirati ili ne reagiraju adekvatno.

Škole trebaju dodatno educirati učenike i učitelje o tome kako prepoznati i definirati nasilje, posebice ono koje se događa on-line. Isto tako, škole trebaju uvažiti učeničke prijedloge i raditi na izradi alata koji mogu dodatno smanjiti razinu vršnjačkog nasilja koje današnje generacije mladih doživljavaju na različitim on-line kanalima.

Školska godina 2019./2020. bila je **obilježena pandemijom koronavirusa** koja je prisilila škole na velike promjene. Osim tehničkih, u vidu prelaska na *on-line* nastavu, škole su bile prisiljene promjeniti obrasce nastavnog i pedagoškog procesa i osigurati provođenje svoje funkcije, kako obrazovne tako i odgojne.

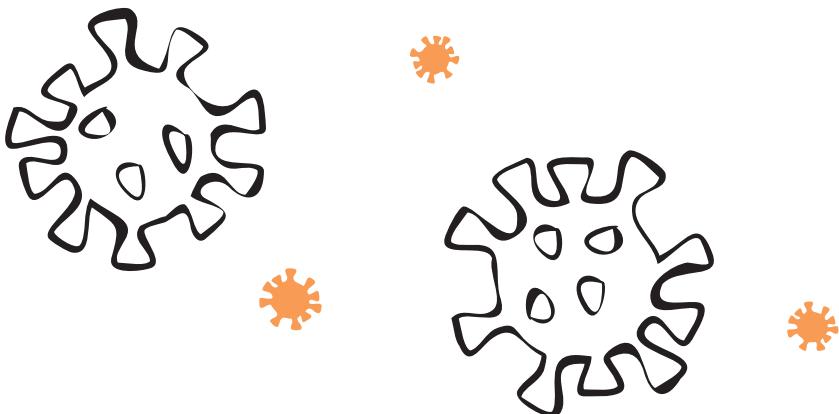
Ispitivanje učenika provedeno u tri države pokazuje da je koronakriza imala prilično negativan utjecaj na njihovu percepciju kvalitete nastave. Učenici su tako navodili brojne izazove s kojima su se susretali i koji su imali uglavnom negativan efekt po njih.

Jedan od potencijalnih načina na koji su se negativni učinci ove vrlo izazovne situacije bez presedana mogli ublažiti ili anulirati je **uključiti učenike u samu promjenu koja je bila neminovna**.

Sukreiranje nastavnog procesa između nastavnog osoblja i učenika koji je uključivao nastavu na daljinu, mogao je donijeti brojne koristi učenicima i učiteljima. U prvom redu izbjegći organizacijske boljke koje su otežavale praćenje gradiva, a osim toga **ova kriza mogla se iskoristiti za izgradnju vlasništva učenika nad segmentima školskog procesa**.

Učitelji trebaju aktivno uključiti učenike u sukreiranje nastave i nastavnog procesa, propitivati njihove ideje i prijedloge, modificirati nastavne procese te omogućiti učenicima da osjete „vlasništvo“ nad svojim obrazovanjem. Škole trebaju aktivno ulagati u kompetencije učitelja kako bi djelovali s više kreativnosti, inovativnosti i hrabrosti u nastavnom procesu te u pristupu učenicima.

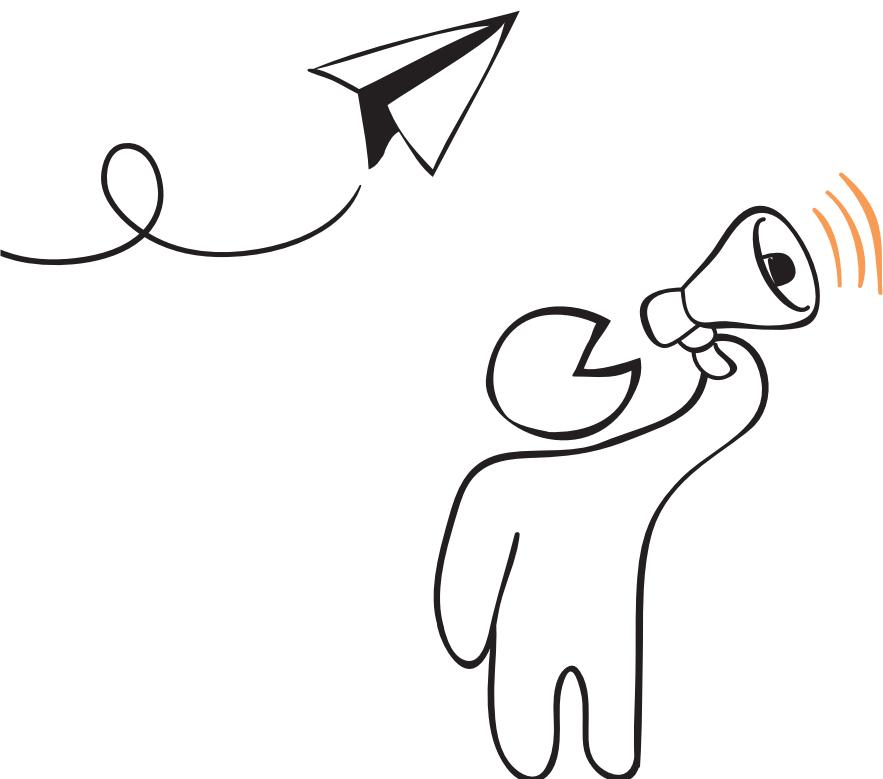

Sva tri odabrana fenomena koja su derivirana iz nalaza istraživanja u Sjevernoj Makedoniji, Portugalu i Hrvatskoj eklatantno pokazuju da je **za kvalitetno sudjelovanje učenika u životu škole potreban trud svih dionika**.

Odgojno-obrazovni djelatnici imaju moć stvoriti poticajno okružje koje će biti benevolentno prema učeničkoj participaciji, međutim to je potrebno osvijestiti, a zatim i provesti. Nužno je stoga, kako sugeriraju nalazi istraživanja, biti spremna na propitkivanje vlastite pozicije moći i biti odlučan na promjenu.

Ako je cilj obrazovanja i transformacija učenika iz podanika u građane, njihova emancipacija, razvoj inovativnosti i kreativnosti, onda se spremnost na transformaciju, kreativnost, inovativnost i hrabrost napisljeku očekuje i od učitelja.

Učenički glas uvijek će postojati, no na nama je da odlučimo hoćemo li ga čuti.

POPIS LITERATURE:

Ball, S. J. (2016). Neoliberal education? Confronting the slouching beast. *Policy Futures in Education*, 14(8), 1046-1059.

Bourdieu, P. (1977) Cultural reproduction and social reproduction. In J. Karabel & A.H. Halsey (eds) *Power and Ideology in Education*, pp. 487–511. New York: Oxford University Press.

Connell, R. (2013). The neoliberal cascade and education: An essay on the market agenda and its consequences. *Critical studies in education*, 54(2), 99-112.

Flutter, J. & Rudduck, J. (2004) *Consulting Pupils: What's in it for Schools?* London: Routledge Falmer.

Forum (2001) *Student Voice special issue*, 43(2)

Friere, P. (1968) *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum

Giroux, H. (1999b) Rage and hope: What is critical pedagogy?
Online: www.perfectfit.org/CT/giroux2.html

Robinson, C., & Taylor, C. (2007). Theorizing student voice: Values and perspectives. *Improving schools*, 10(1), 5-17.

Rudduck, J. (2006) The past, the papers and the project. *Educational Review*, 58(2)

Torres, C. A. (2008). *Education and neoliberal globalization*. Routledge.

